

Starší litevské písemnictví ve stylistické perspektivě

V dějinách Evropy se baltské národy a jazyky objevují jako jedny z posledních.¹ Nejstarší historické zmínky o různých baltských kmenech se datují do 10.-11. století; první známý text v litevštině vznikl na přelomu 15.-16. století, první litevská kniha vyšla tiskem roku 1547. Někteří historici hledají teoretický počátek písemné litevštiny buď ve 13. století (v souvislosti se křtem prvního litevského krále Mindauga v roce 1253) nebo v posledních desetiletích 14. století (křest Jagelonců a celé Litvy v letech 1386-1387): předpokládá se, že křest panovníka a celého státu se nemohl uskutečnit bez toho, aby byly do litevštiny přeloženy hlavní křesťanské texty. Takové překlady však zatím nejsou známy.

Opožděný nástup litevštiny na jeviště evropské kultury se vysvětluje skutečností, že litevský stát nikdy nebyl monoetnický a pro písemné účely dlouhá staletí užíval ruténštinu, latinu a polštinu. Myšlenka o „návratu“ k litevštině jakožto k jazyku státnímu se objevuje až v 19. století.²

Od 16. století počet litevských písemných památek plynule vzrůstá. V 18. století bylo jenom v tiskárně Vilniuské akademie vydáno 8263 litevských tisků.³ Písemnictví dále rozkvétalo v 19. století s počátkem evropských národněobrozeneckých hnutí a v plné kulturní a institucionální šíři se rozvinulo po vyhlášení nezávislé Litevské republiky roku 1918.

Od středověku až do konce druhé světové války se litevsky mluvilo a psalo nejen na území Litvy, ale také v Prusku.⁴ Zde teritorium rozšíření litevštiny víceméně odpovídalo hranicím dnešní kaliningradské enklávy. Tu větev litevské kultury, která se rozvíjela v Litevském velkoknížectví, nazýváme „velkolitevskou“, kdežto pro větev pruskou se ustálil název „kultura malolitevská“.⁵ Obě větve se paralelně vyvíjely a soupeřily mezi sebou až do roku 1945 do zániku samotných Prus, přičemž do 19. století měly kulturní a jazykové iniciativy vycházející z území Prus větší vliv na obecný vývoj litevského písemnictví a spisovné litevštiny.

¹ K dějinám Pobaltí viz L. Švec, V. Macura, P. Štol, *Dějiny pobaltských zemí*, Praha 1996.

² Stručný přehled kulturních dějin Litvy viz T. Hoskovec, *Litva jako příklad středoevropského osudu*, „Střední Evropa“ 1994 č. 40.

³ Viz *XVIII a. antrosios puses-XIX a. pradžios lietuviškoji religinė proza. Chrestomatija*, Vilnius 2003, s. 9.

⁴ Jméno Prusy je baltského původu, území tzv. německých Prus (Ostpreussen) bylo kdysi obýváno baltskými kmeny. Více o jejich dějinách viz T. Hoskovec, *Prusové – pruščina – Prusko. Stěhování jména, zánik jazyka, zmizení lidí i země*, in: T. Janiček, P. Zima (red.), *Komunita a komunikace*, Praha 1999, s. 103-130.

⁵ Tato jména navazují buď na tradici starších názvů latinských (*Magnvm Dvcatvm Litvaniae*) nebo německých (*Kleinlittauen*).

Církevní literatura a církevní styl

Drtivou většinu starších litevských písemných památek tvoří církevní texty psané a tištěné – překlady Bible, zpěvníky, sbírky kázání. Tento druh textů dominoval až do 18. století, kdy došlo k aktivizaci beletristického křídla písemnictví. Vzhledem k této skutečnosti mluví badatelé o církevním slohu.⁶

Nejstarší známý souvislý text v litevštině je rukopis s překladem tří modliteb *Otčenáš*; *Zdravas*, *Krédo* do východního litevského nářečí. Text byl roku 1962 objeven v knihovně Vilniuské univerzity na poslední stránce knihy *Tractatus sacerdotalis* (1503). Překlad se datuje do doby mezi lety 1500-1525.⁷ Z hlediska stylistického je však mnohem významnější druhá nejstarší písemná památka litevštiny a zároveň první tištěná litevská kniha, *Katechismusa prasti žadei* (*Jednoduchá slova katechismu*) Martyna Mažvyda. Katechismus vyšel tiskem roku 1547 v Královci za finanční podpory prvního pruského velkoknížete Albrechta Braniborského. Vydávání litevských spisů bylo částí Albrechtova programu rozšiřování luteránského náboženství mimo území Prus. Kniha má následující části: 1) epigram *Ad Magnvm Dvcatvm Litvaniae*; 2) latinskou předmluvu; 3) litevskou veršovanou předmluvu; 4) slabikář; 5) katechismus; 6) „Připomnění čtenáři“; 7) zpěvník. Mažvydas napsal epigram, obě předmluvy a „Připomnění“. Slabikář, katechismus a zpěvník jsou přeloženy z různých pramenů.⁸ Mažvydův katechismus je pro litevskou kulturu unikátní památkou. Touto knihou začínají dějiny litevského písemného jazyka, a proto byla mnohokrát zkoumána v nejrůznějších aspektech. Z hlediska stylistického je katechismus důležitý tím, že zde poprvé můžeme v dostatečném rozsahu vidět aplikaci celé řady stylistických prostředků.

Epigram *Ad Magnvm Dvcatvm Litvaniae* je prvním příkladem tohoto žánru litevského autorství. Má čtyři verše:

*Fausta ducum magnorum altrix, Litvania clara,
Haec mandata Dei, suscipe menta pia,
Ne te, cum dederis rationes ante tribunal
Augustum, magni iudicis ira premat.*⁹

Tato invocace a adhortace je napsána elegickým distichem. Je zřejmé, že autor dobře ovládal antickou poetiku. Stejný dojem vzbuzuje také Mažvydova latinská předmluva,

⁶ Srov. J. Palionis, *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*, Vilnius 1995, s. 21-22. (Dále citováno jako „Palionis“.)

⁷ J. Lebedys, J. Palionis, *Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas*, in: „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“ 1963 č. 3, s. 109-135. Viz transliterovanou verzi: www.istorija.net/lituanistica/tevemusu1503.htm

⁸ Ch. Stang, *Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas*, Oslo 1929; G. Michellini, *Martyno Mažvydo raštai ir jų šaltiniai*, Vilnius 2000, s. 19-31.

⁹ Citováno podle: M. Mažvydas, *Pirmoji lietuviška knyga*, Vilnius, 1974.

napsaná plynou, elegantní latinou, ve které autor hojně využívá prostředky antické rétoriky.¹⁰

Litevská předmluva *Katechismu* je zároveň první litevskou básní. Tento relativně dlouhý text (115 řádků) je veršován ve svérázném rytmu, za pomoci kterého se Mažvydas snažil napodobit latinské elegické distichon.¹¹ Předmluva je pojata jako personifikovaná a rétoricky vznešená řeč knihy, která sama promlouvá k čtenářům-Litevcům a povzbuzuje je, aby neváhali a četli její slova:

*Bratři a sestry, vezměte mě a čtěte,
a čtouce si toto připomněte –
Toto učení vaši rodiče chtěli mít
ale žádným způsobem ji nemohli dostat. (...)*¹²

V předmluvě Mažvydas poprvé v dějinách litevštiny použil dialog, periodu, hyperbolizaci, personifikaci a jiné stylistické prostředky. Řádky 2 až 22 tvoří akrostichon se zašifrovaným jménem autora *Martinvs Masvidivs*. V dalších částech katechismu (zmíněném „Připomnění“ a překladech zpěvů) najdeme množství tropů. Nedlouho po katechismu vydává Mažvydas další náboženské texty – zpěvníky, příručku pro obřad křtu a jiné. Celkem se Mažvydovi připisuje osm litevských tisků.¹³

Katolická církev v Litvě brzy pochopila katechizační účinnost náboženských textů v mateřském jazyce. Vilniuský biskup Walerian Protasewicz pozval roku 1569 do Litvy jezuitu a pověřil je realizací protireformačního programu.¹⁴ Z jejich iniciativy se na konci 16. století jako protiváha litevských luteránských textů objevují texty katolické. Kanovník jezuita Mikalojus Daukša vydává ve Vilniusu roku 1595 litevský překlad katechismu Jakuba Ledesmy *Kathechizmas arba mokslas kiekvienam krikščionii priwalvs (Katechismus čili učení povinné každému křesťanovi)*. Toto dílo je nejstarší známou litevskou knihou vytištěnou na území Litevského Velkoknížectví. Roku 1599 stejný překladatel vydává tiskem postilu

¹⁰ Srov. G. Gerullis, *Einleitung*, in: *Mosvid. Die ältesten litauischen Sprachdenkmäler bis zum Jahre 1570*, herausgegeben von G. Gerullis, Heidelberg 1923, s. XII-XVII; K. Korsakas, *Martynas Mažvydas (asmenybė ir gyvenimas)*, in: M. Mažvydas, *Pirmoji lietuviška knyga*, Vilnius 1974, s. 7-45.

¹¹ Rytmus Mažvydasovy předmluvy se zakládá na syntaktických a intonačních jednotkách. Viz J. Girdzijauskas, *Lietuvių eilėdara*, Vilnius 1966, s. 52-66.

¹² Pokud není uvedeno jinak, překlady do češtiny V. Šeferis.

¹³ Více o kulturním a historickém kontextu první litevské knihy viz *Martynas Mažvydas and Old Lithuania (collection of papers)*, compiled by R. Koženiauskienė, Vilnius 1998.

¹⁴ Brzy po svém příchodu založili jezuité Vilniuskou akademii, její zakládací listinu podepsal král Bathory roku 1579.

rektora Vilniuské akademie Jakuba Wujeka.¹⁵ Daukšovy tisky jsou nesmírně důležité pro vývoj litevského písemnictví. V porovnání s Mažvydovým dílem jsou jeho překlady mnohem rozsáhlejší. Badatelé upozorňují na autenticitu a jazykovou čistotu Daukšovy litevštiny a také na vysokou filologickou kvalitu jeho překladů.¹⁶ Daukša je prvním litevským autorem, který litevštinu chápal nejen jako instrument pro rozšiřování víry, ale i jako fundamentální národní hodnotu. Své myšlenky na toto téma vyjádřil v předmluvě k překladu postily. Zde čteme:

Ne velikostí země, ne růzností oděvů, ne líbezností krajů, ne silou měst a hradů stojí národy, ale spíš pěstováním a používáním svého jazyka, který jednotu, shodu a bratrskou lásku pomnožuje a zachovává. Jazyk je vzájemným poutem lásky, matkou jednoty, otcem společnosti, stráží států.¹⁷

Daukša v předmluvě emotivně kritizoval litevskou šlechtu za to, že se snadno vzdává mateřského jazyka ve prospěch polštiny. Podle vlastních slov viděl hlavní cíl své překladatelské činnosti ve snaze o „pěstování, udržování a rozšiřování“ litevštiny jako státního jazyka. Daukšova předmluva se jeví v dějinách litevské kultury jako první pokus o pochopení sociálních funkcí jazyka a jeho emotivní snaha o „pěstování“ a „rozšiřování“ litevštiny lze chápat jako znak vyspělé národní jazykové identity.

V Malé Litvě měl vývoj náboženského písemnictví institucionální charakter, neboť iniciativa vydávání litevských tisků byla přímo podporována vévodským dvorem. Po Mažvydovi se toto písemnictví soustředilo na dva cíle: překlady Pisma svatého a vydávání luteránských zpěvníků.

Autorem prvního litevského překladu celé Bible je Johannes Bretke (litevsky Jonas Bretkūnas).¹⁸ Rukopis překladu byl dokončen roku 1590, ale kvůli politickým okolnostem nebyl jeho překlad nikdy vydán.¹⁹ Byl však dobře znám dalším autorům a překladatelům v Prusku, kteří Bretkūnova překladu využili pro pozdější verze litevské Bible. Nový zákon se podařilo vydat až roku 1701, celé Písmo svaté roku 1735.²⁰

Nejpočetnější skupinu litevských náboženských textů v Prusích tvořily zpěvníky – existuje několik desítek vydání. Po Mažvydovi nejvýznamnější sbírky zpěvů připravili Daniel

¹⁵ Viz <http://postilla.mch.mii.lt/index.en.htm> a také J. Palionis, *Mikalojaus Daukšos „Postilė“ ir jos šaltiniai*, Vilnius 2001.

¹⁶ Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorija*, Vilnius 1984-1995, sv. III, s. 173-195. (Dále citováno jako „Zinkevičius“.)

¹⁷ Přeloženo podle: „*Postilla catholica*“ Якуба Вуйка въ литовскомъ переводе Николая Даукши перепечатаномъ подъ наблюдениемъ Ф. О. Fortunatова Э. А. Вольтеромъ, С.-Петербургъ 1909.

¹⁸ Je také autorem litevské postily, která vyšla tiskem roku 1591. Více o něm viz Zinkevičius, III, s. 63-76.

¹⁹ Více viz V. Falkenhahn, *Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer*, Königsberg und Berlin 1941.

²⁰ Opakované vydání roku 1727, 1735, 1740, 1755. Viz Palionis, s. 126-127.

Klein (1666), Friedrich Schuster (1705) a Gottfried Ostermeyer (1781).²¹ Jazyková stránka zpěvů se stávala objektem veřejných diskusí, ve kterých se mimo jiné probíraly také stylistické aspekty překladů. Jedna z těchto diskusí trvala více než deset let – vedli jí trempský (něm. Trempen, dnes Novostrojevo) farář Gottfried Ostermeyer a kantor v Pillkallen (dnes Dobrovolsk) Christian Mielcke; výsledkem byla celá řada zajímavých pojednání.²²

V Litevském velkoknížectví tvořila největší část písemných památek rovněž náboženská literatura. Velkolitevské církevní písemnictví 16.-17. století se dělí na katolické a protestantské.²³ Podobně jako tomu bylo v kulturních vztazích Prus a Litevského velkoknížectví, mělo soupeření katolicizmu a reformátorských hnutí uvnitř státu za následek zvýšení zájmu o litevštinu a aktivizaci litevského písemnictví. Na „jezuitský“ katechismus Daukšův (1595) reagovali kalvinisté vydáním dvoujazyčného tisku *Polski i Litewski Katechism*, který roku 1598 vytisknul Malcher Pietkiewicz (litevsky Merkelis Petkevičius). Kniha kromě katechismu obsahovala malý zpěvník, modlitební knížku a agendu, z čeho je zřejmé, že kalvinisté navazovali na tradici Mažvydova *Katechismu* jakožto „universální“ náboženské knihy. Na Daukšovou *Postilu* (1599) pak odpověděli vydáním anonymního překladu postily Mikołaje Reje s názvem *Postilla lietvuwiszka (Litevská Postila, 1600)*.²⁴ Typografické provedení její titulní stránky bylo téměř totožné s Daukšovou postilou, vydavatelé se tak snažili vyhnout možné konfiskaci a spálení tisku, což bylo běžnou praxí tehdejších náboženských konfliktů.

Situace protestantů v Litvě se v průběhu 17. století postupně komplikovala. Jejich posledním vlivným mecenášem byl velký litevský hejtman Janusz Radziwiłł (litevsky Jonušas Radvila). Poté co katolíci zbořili a spálili kalvínskou tiskárnu ve Vilniusu, založil Radziwiłł nové kalvínské centrum ve své rezidenci v Kėdainiai. Zde roku 1653 za jeho finanční podpory vyšla jedna z nejdůležitějších litevských knih 17. století, *Kniga nobažnistes krikščioniszkos (Kniha křesťanské zbožnosti)*. Tento rozsáhlý tisk, na kterém se podílelo několik překladatelů, se skládá ze tří částí – zpěvníku, postily a modlitební knížky. Z hlediska stylistického je nejzajímavější zpěvník. Obsahuje překlady polské církevní poezie Jana Kochanowského a Mikołaje Reje a také několik originálních zpěvů překladatele Štěpána Jaugelise-Telegy

²¹ Více o dějinách litevských luteránských zpěvníků viz D. Pociūtė, *XVI-XVII a. Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių kilmė ir pobūdis*, in: *Senoji Lietuvos literatūra, 1: Senosios literatūros žanrai*, Vilnius 1992, s. 9-40.

²² Palionis, s. 128-130.

²³ Termín „protestantské písemnictví“ zde používáme pro náboženské texty všech reformovaných církví – kalvínské, reformátorské a luteránské.

²⁴ Zinkevičius, III, s. 195-204.

(litevsky Steponas Jaugelis-Telega). Jak překlady, tak originální texty Jaugelise v kontextu jiných sbírek zpěvů vynikají svým stylistickým provedením a literární přesvědčivostí.²⁵

Jednu z nejdramatičtějších kapitol kalvínského písemnictví v Litvě tvoří neúspěšný pokus o vydání tak zvané *Bible Chylińského*. Mladý a ambiciózní kalvinista Bohusław Chyliński v Londýně v letech 1657-1660 z vlastní iniciativy přeložil celou Bibli do litevštiny a za anglické státní finanční podpory zahájil její tisk.²⁶ Avšak kvůli nepříznivé reakci litevského kalvínského synodu byl tisk přerušen a již vtištěná část byla později prodána jako makulatura.²⁷ Zachovaly se pouze malé fragmenty této nedotištěné Bible. Roku 1932 se v Anglii náhodou část rukopisu Chylińského našla, roku 1958 byla vydána v Polsku.

S výjimkou *Kniga nobažnistes krikščioniszkos* vzbuzují kalvínské tisky dojem uspěchané, nepříliš kvalitní práce. To platí zejména pro stylistické a typografické provedení překladů katechismu z roku 1598 a postily z roku 1600. Zde se autorům nepodařilo vyhnout přímému vlivu polštiny, a proto působí litevský text ztrnulým, nepřirozeným dojmem, stylistické bohatství originálu, zejména Rejovy postily, se bohužel v překladu nepodařilo zachovat.²⁸

V porovnání s reformátorskými texty bylo provedení litevských katolických církevních tisků v 17. století pečlivější. Proto také jejich vliv na vývoj církevního stylu byl podstatnější. Významnou osobností katolického písemnictví byl jezuita Konstantinas Sirvydas, autor prvního litevského slovníku a sbírky originálních kázání *Punkty kazan (Body kázání)*. První vydání Sirvydova polsko-latinsko-litevského *Dictionarium trium linguarum* se objevilo před rokem 1620, později byl slovník mnohokrát opakovaně vydáván.²⁹ Jeho litevská část obsahovala kolem 10 000 slov, autor často uváděl několik litevských ekvivalentů latinských a polských výrazů:

Bytność rzeczy. Existentia, subsistentia. *Buytis, butibe, essibe, sunčius, gen. ćiaus, Bukle*
Filozof. Philosophus, physicus. *Izsminties, nuomuonios miletoias, protomeylis*³⁰

²⁵ Zinkevičius, III, s. 213-218.

²⁶ V Litvě v té době probíhaly těžké války s Ruskem a Švédskem, proto žil a pracoval Chyliński v Anglii, která podporovala litevské kalvinisty. Více viz I. Lukšaitė, *Samuelio Boguslavo Chilinskio „Biblijos vertimo į lietuvių kalbą pagrindimas“*, „Knygotyra“ 2000 č. 36; <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/knygot/36/luksaite.pdf>

²⁷ Více viz S. Kot, *Geneza i tlo historyczne Biblii litewskiej Chylińskiego*, in: *Biblia Litewska Chylińskiego*. *Nowy Testament*, vydali Cz. Kudzinowski, J. Otrębski, Poznań 1958.

²⁸ Srov. Zinkevičius, III, s. 195-204.

²⁹ Podle některých názorů může být nejstarší edice považována za samostatný slovník, nikoli za „první vydání“ Sirvydova lexikonu. Více viz K. Pakalka, *Iš K. Širvydo „Dictionarium trium linguarum“ žodyno istorijos*, „Lietuvių kalbotyros klausimai“ 1960 č. 3.

³⁰ Citováno podle: Palionis, s. 107.

Vzhledem k tomu, že tento slovník byl až do 19. století jediným slovníkem litevštiny vydaným na území Litevského Velkoknížectví, byl jeho vliv na vývoj litevského písemnictví velmi výrazný. Pro potřeby několika generací sloužil nejen jako bohatý zásobník synonym, ale zároveň jako vzor „čisté“, správné derivace výrazů a tvoření neologismů. V tehdejší době byl Sirvydův slovník hlavní příručkou, ze které se učilo litevštině.

Punkty kazan vyšly tiskem roku 1629 (první část) a roku 1644 (druhá část) ve Vilniusu.³¹ Bylo to dvoujazyčné litevsko-polské vydání originálních Sirvydových kázání, zajímavé tím, že autor psal texty v litevštině a pak je překládal do polštiny. Je to první známý literární překlad z litevštiny. Sirvydovy *Punktai sakymų* sloužily nejen pro církevní potřeby, ale i jako příručka homiletiky v jezuitské akademii ve Vilniusu. Stejně jako Sirvydův slovník byla tato sbírka kázání jednou z nejdůležitějších a nejlépe zpracovaných písemných památek 17. století a dlouhá léta ovlivňovala styl litevské homiletiky.

Nejčastěji vydávaným katolickým textem 17.-18. století byla tak zvaná Jaknavičova *Evangelia*, dvoujazyčné polsko-litevské vydání evangelií, pojmenované podle překladatele Jana Jaknaviče. Poprvé byla vydána roku 1647³²; v 17.-18. století vyšlo více než 30 filologicky pečlivě zpracovaných vydání. Je zřejmé, že Jaknavičova *Evangelia* byla tou knihou, která rozhodujícím způsobem ovlivňovala církevní litevštinu.³³

Z dalších katolických tisků stojí za zmínku katolický zpěvník Salomona Sławoczyńského (litevsky Saliamonas Slavočinskis) *Giesmes tikieimvy katholickam pridiarancias* (*Zpěvy, náležící katolické víře*) z roku 1646 a anonymní překlad Bellarminova katechismu *Trumpas mokslo krikscioniszko surinkimas* (*Krátká sbírka křesťanské nauky*) z roku 1677.³⁴ Oba překlady byly v pozdějších redakcích v oběhu až do 19. století.

Soupeření reformace a protireformace velice příznivě ovlivnilo vývoj litevského písemnictví. Bez ohledu na konfesionální provenienci konkrétních textů se litevština už ve svých nejstarších projevech objevuje ve stylisticky vyspělém tvaru a přirozeně zapadá do kontextu humanistické kultury 16. století. Intenzivní snaha o rozšiřování náboženských myšlenek měla za následek, že starší litevské písemnictví tvoří pečlivě filologicky zpracované tisky a dobře promyšlené překlady, ve kterých se autoři snažili aplikovat pravidla neolatinské rétoriky a poetiky.

³¹ Viz *Šyrwids Punktai sakimu (Punkty kazań)*, herausgegeben von F. Specht, Göttingen 1929.

³² *Ewangelie polskie y litewskie tak niedzielne iáko y wszystkich swiat, ktore w Kościele Katholickim, wedlug Rzymskiego porzárdu przez cały rok czytaią*, Wilno 1647.

³³ Srov. Zinkevičius, III, s. 266-270.

³⁴ *Lietuvių kalbos enciklopedija*, Vilnius 1999, s. 591 (dále citováno jako „LKE“); Zinkevičius, III, s. 270-273.

Přesnější charakteristika litevského církevního stylu souvisí především s jeho tematickým omezením. Hlavní vlastností tohoto stylu je četné používání náboženských termínů a biblických vlastních jmen. Jednalo se o zcela novou vrstvu slovní zásoby, která byla zčásti vypůjčena a zčásti nově vytvořena. Typické pro církevní sloh bylo také používání knižních, většinou z němčiny nebo polštiny převzatých syntaktických konstrukcí. V Malé Litvě náboženské texty tradičně vznikaly jako kolektivní překlady, z čehož pramenila jejich stylová nesourodost v rámci jednotlivých tisků. Ze zřejmých důvodů se tento církevní styl lišil od velkolitevské verze větším počtem germanismů.

V církevním stylu můžeme rozlišit tři menší stylistické okruhy: evangelijní, homiletický a styl náboženských zpěvů. Styl překladů evangelií je jednoduchý, málo užívá slov a konstrukcí v přeneseném smyslu, typické jsou krátké věty a jejich paratactické spojování. V homiletice naopak dominují dlouhé věty, rétorické periody a hypotaxe. Najdeme zde hodně biblických a lidových přirovnání, metafor, epitet, alegorií a jiných stylistických prostředků. Styl náboženských zpěvů je svou emotivitou, způsobem zobrazování a hojným používáním deminutiv bližší stylistice lidových písní. Od textů evangelijních a homiletických se liší především jazykovou rytмикou a melodikou.³⁵

Úřední styl

Nejstarší písemné památky litevského původu jsou latinsky sepsané úřední texty. Jedná se o dokument krále Mindauga z roku 1254, kterým daruje pozemky katolické církvi, a relativně obšírnou diplomatickou korespondenci velkoknížete Gedimina z let 1322-1323. Tyto památky svědčí o tom, že v dobách vzniku litevského státu působila na jeho území centra latinského písemnictví, díky nimž v Litvě již zcela jistě existovala elementární znalost středověké scholastiky, včetně tehdejší poetiky a rétoriky.³⁶ Jako většina tehdejších panovníků zaměstnávala litevská velkoknížata na svém dvoře příslušníky církevních řádů, kteří jim pomáhali vést zahraniční korespondenci v latině.

Nejstarší litevské písemné památky jsou prvními projevy úředního stylu v litevském písemnictví. Je samozřejmé, že jsou sepsány podle tehdejších stylistických pravidel; zmíněný dokument krále Mindauga je typickým příkladem středověkých donačních aktů, marně bychom v něm hledali znaky jazykové či osobní individuality. Gediminovy dopisy jsou stejně tak typickými příklady středověké epistolografie, avšak v jeho korespondenci již nacházíme

³⁵ Palionis, s. 90-94.

³⁶ Gediminas zmiňuje ve svých dopisech jím založené kláštery dominikánů ve Vilniusu a františkánů ve Vilniusu a Novgorodu.

stopy jazykové autenticity. Některé obrazové figury v dopisech velkoknížete Gedimina jsou netypické pro středověký epistolární sloh. Je pravděpodobné, že překladatel v těchto místech věrně přeložil slova litevského panovníka. Tak ve svém dopisu pro hansovní města z roku 1323 vytýká litevský velkokníže jejich obyvatelům, že nereagovali na dřívější dopisy litevských panovníků, ve kterých nabízeli svou ochranu a ekonomické svobody každému, kdo přesídlí na jejich území: „Ale nikdo z vás nepřijel, ani pes se z vaší strany neozval s vděkem na tyto návrhy.“³⁷ V jiném dopisu ze stejného roku, určeném dominikánským klášterům v Německu, Gediminas přemlouvá bratry, aby neváhali s misionářskými výpravami do Litvy a ujišťuje je ve své upřímosti: „Dřív se železo promění ve vosk a voda se stane ocelí, než my odvoláme naše slovo“.³⁸ Podobně je zakončen i Gediminův dopis pro řád františkánů: „Naše slovo zůstane tvrdé jako ocel.“³⁹ Pokud se zde skutečně jedná o „citáty“ litevského velkoknížete, můžeme v nich vidět nejstarší příklady použití stylistických figur v dějinách litevské písemnosti: je to hyperbola („ani pes se neozval“) a rétorické přirovnání („dřív se železo promění ve vosk, než...“).

Z pozdějších století se zachoval již větší počet písemných památek litevského původu. Nejdůležitější vrstvu tohoto písemnictví tvoří tak zvaná *Litevská metrika* – archiv dokumentů velkoknížecího dvora psaný převážně v ruténštině a latině a tři kodexy litevských letopisů z 15.-16. století v ruténštině. V těchto zápisech se objevuje řada litevských slov a glos, která jsou důležitá pro historii litevštiny, zde se jim však již nemůžeme věnovat podrobněji.

Úřední texty sepsané litevsky se objevují až v 16. století a nejsou četné. Ze 16.-17. století se zachovalo několik památek tohoto druhu v Prusích a 12 textů z Litevského velkoknížectví. Nejstarším litevským úředním textem je rukopis přísahy z roku 1572, v němž se Litevci z okolí Tilsitu (litevsky Tilžė, dnes Sovetsk), Ragnitu (litevsky Ragainė, dnes Neman) a Memelu (lit. Klaipėda) zavazují věností pruskému vévodovi Albrechtu Fridrichovi.⁴⁰ Z 18. století se zachovalo více než 100 úředních litevských textů, většinou pruského původu.⁴¹ Byly to vládní dopisy, příkazy a poučení litevskému obyvatelstvu Prus.

Úřední styl z pochopitelných důvodů nevyuniká obrazovosti a barevnosti, zde dominují suché, automatizované, neutrální jazykové prvky. Texty jsou sepsané ve velmi dlouhých,

³⁷ „Miserunt progenitores nostri vobis suos nuncios et litteras, aperuerunt vobis terram, nullus vestrorum veniens, aut canis ex parte eorum referens grates de preceptis.“ Citováno podle: S.C. Rowell, *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans. Gedimino laiškai*, Vilnius 2003.

³⁸ „[...] Quam prius ferrum in ceram transit et aqua in calibem commutatur, quam verbum a nobis progressum retrahamus.“

³⁹ „Hec scripta servabimus rata, quia verbum nostrum ut calibis manebit duraturum.“

⁴⁰ Text viz *Senieji lietuvių skaitymai*, Kaunas 1927, s. 38-39.

⁴¹ Viz jejich sbírku: P. Pakarklis, *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*, Vilnius 1960.

nejčastěji hypotaktických větách s predikátem na konci. Pro všechny druhy úředních textů jsou stereotypní určité syntaktické konstrukce cizího původu, například *prisiekti ant* (přisahati na), *abydą daryti* (urážku činiti), *provos ieškoti* (pravdu hledati). Jedná se o syntaktické výpůjčky z němčiny a polštiny, které, ačkoliv jsou v rozporu s litevskou skladbou, přetrvávaly v úředním stylu až do konce 19. století.

Nejtypičtějším příznakem úředního stylu jsou šablonovité výrazy a konstrukce. Například královské příkazy začínaly tradičním *pluralis maiestatis*: „Mes, Wladislaus Kevirtasis, iš Dievo malonės Karalius...“ (My, Vladislav Čtvrtý, z Boží vůle král...); soudní dokumenty byly tradičně zakončeny přísahou „Kaip spravedlyvai prisiekiu, teip man Pone Dieve padėk, o jei nespravedlyvai, Pone Dieve užmušk“ (Jestli zde spravedlivě přísahám, pak mi Pane Bože pomoz, a pokud nespravedlivě, pak mě Pane Bože zabij.)⁴²

Specifikem úředního stylu je administrativní a právní terminologie. Drtivou většinu této lexiky tvořily přímé výpůjčky z němčiny a polštiny (například *hercikis* < něm. Herzog; *pečėtis* < pol. pieczęć; *sūdžia* < pol. sędzia). Překladatelé se však snažili vytvořit také litevské právní pojmy. Některé z těchto terminů přetrvávají dodnes, například *bylinėtis* (soudit se), *įstatymas* (zákon), *vietininkas* (zástupce) a jiné.

V porovnání s církevním a beletristickým stylem byl vliv cizích jazyků na úřední styl největší. Tato situace se zásadně změnila až ve 20. století, kdy v nezávislém litevském státu vznikla novodobá právní a administrativní terminologie.

Beletristický styl

Literární prvky se objevovaly již v církevních textech, například Mažvydova předmluva v jeho katechismu (1574) se považuje za první litevskou báseň. Některé překlady nebo originální verze zpěvů rovněž vynikaly po estetické stránce.

Počátek litevské originální tvorby je spojen s řadou malých literárních forem, rozptýlených v rukopisech a tiscích. Těmi jsou panegyriky, epitafy a dedikace. Nejstarší známá litevská panegyrika a zároveň nejstarší příklad literárního slohu je pozdravení krále Zikmunda III. Vazy u příležitosti jeho příjezdu do Vilnius (devět hexametrických veršů), vydané ve Vilniuské akademii spolu s podobnými texty v jiných jazycích roku 1589.⁴³ První litevský epitaf je věnován francouzskému vědci Peresciovi a byl vytištěn v knize

⁴² Citováno podle: Palionis, s. 96.

⁴³ *Gratulationes Serenissimo Ac Potentissimo Principi Sigismvndo III (...)*, Vilnae MDLXXXIX. Viz také *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius 2001, s. 369. (Dále citováno jako „LLE“.)

Momumentvm Romanvm v Římě roku 1638.⁴⁴ Z doby před rokem 1700 známe jedinou litevskou dedikaci, věnování velkému litevskému hejtmanovi Januszi Radziwiłłovi (litevsky Jonušas Radvila) v dříve zmíněném kalvínském tisku *Kniga nobažnistes krikščioniszkos* (Kėdainiai, 1653), autorem je Štěpán Jaugelis-Telega.⁴⁵ Pro zmíněné texty je typický patos, hyperbolické vychvalování dotyčných osob, snaha o expresivní epitety a přirovnání.

V 18. století se krásná litevská literatura vyvíjela zejména v Prusích. Roku 1706 vychází v Královci první kniha s nenáboženským obsahem, Ezopovy bajky v překladu Johanna Schultze (litevsky Jonas Šulcas) *Die Fabuln Aesopi*.⁴⁶ Několik menších rukopisných literárních děl (veršovaný dopis, dva epigramy a pozdrav příteli k svatbě) napsal farář v Papelken (dnes Vysokoje) Adam Friedrich Schimmelpfennig mladší.⁴⁷ Kantor v Pilkalnech (dnes Dobrovolsk) Christian Gottlieb Mielcke je autorem malé litevské poémy *Pilkainis* na téma minulosti Prus a Litvy.⁴⁸ Texty uvedených autorů mají veškeré charakteristické rysy prvních pokusů o beletristickou tvorbu v litevštině – poněkud omezený stylistický registr, nepřirozenou, strnulou skladbu, jednoduché tropy. Ne vždy se autorům podařilo zvládnout rytmickou a metrickou stránku textů.

Prvním velkým litevským spisovatelem je Kristijonas Donelaitis. V polovině 18. století napsal své hlavní poetické dílo, rozsáhlý čtyřdílný epos *Metai*. Zde představil život lidí a přírody v jednotlivých ročních dobách. Autor pojmenoval pouze jednotlivé části svého díla – *Pavasario balsai* (Jarní radovánky), *Vasaros darbai* (Letní práce), *Rudenio gėrybės* (Podzimní dary) a *Žiemos rūpesčiai* (Zimní starosti). Název celku *Metai* (Roční doby) navrhl vydavatel Donelaitisova díla Ludwig Rhesa. Nevíme přesně, kdy Donelaitis dílo napsal, datum vzniku rukopisu se klade mezi léta 1765-1775.⁴⁹ Autor nezamýšlel své texty publikovat a jeho tvorba byla dlouho známa jen úzkému okruhu jeho přátel. První knižní vydání jeho poezie se objevuje v Královci až roku 1818 z iniciativy Liudwiga Rhezy. Kromě eposu *Metai* je Donelaitis také autorem šesti originálních bajek.⁵⁰

Epos *Metai* je napsán v hexametu, který představuje kompromis mezi sylabickým a sylabotonickým veršem. V porovnání s Mažvydovou předmluvou katechismu je provedení Donelaitisova díla nesrovnatelně dokonalejší – autorovi se podařilo sjednotit požadavky antické metriky se specifiky litevské prozodie. Díky své jazykové, stylistické a technické

⁴⁴ Palionis, s. 100; LLE, s. 132.

⁴⁵ LKE, s. 325.

⁴⁶ LLE s. 496

⁴⁷ LLE s. 487-488.

⁴⁸ LLE, s. 335.

⁴⁹ Viz L. Gineitis, *Įvadas*, in: Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, Vilnius 1977, s. 7-12.

⁵⁰ Více o Donelaitisovi viz *Slovník pobaltských spisovatelů*, Praha 2003, s. 75. (Dále citováno jako „SPS“.)

dokonalosti je epos *Metai* doposud jedním z nejvýznamnějších literárních děl litevské literatury.

Ze stylistického hlediska vyniká epos především pestrostí a přesností použitých jazykových prostředků. Donelaitis je velkým novátorem litevské lexiky a frazeologie, překvapuje svou schopností využívat inherentní a adherentní obrazovosti slov. Bohatstvím stylistických odstínů vyniká zejména Donelaitisovo sloveso a participium, s kterými přímo souvisí dynamika a expresivita vyprávění.⁵¹ Před Donelaitisem byla litevská skladba nejvíce ze všech jazykových vrstev ovlivňována němčinou a polštinou. Epos *Metai* je však nesrovnatelným vzorem živé, gramaticky správné litevské syntaxe, a proto se stal jedním z nejvíce citovaných pramenů v syntaktických příručkách litevštiny.⁵² Donelaitis dokázal lépe než jiní spisovatelé využít bohatství lidových synonym a metafor. Ze všech druhů metafor jsou četností a originalitou nejzajímavější jeho personifikace. *Metai* vynikají také individualitou metonymií, epitet a hyperbol.⁵³

Donelaitis tvoří samostatnou kapitolu v dějinách litevské literatury. Vzhledem k tomu, že silou talentu byl nesrovnatelně lepší než ostatní autoři tehdejší literární produkce, měl jeho epos rozhodující vliv na další vývoj literárního stylu, zejména na přelomu 19. a 20. století, doby aktivní literární recepce Donelaitisova díla. Byl prvním litevským autorem, známým také mimo Litvu, jeho tvorba byla přeložena do němčiny, angličtiny, polštiny, češtiny a dalších jazyků.⁵⁴

Skutečný rozkvět litevské beletrie následoval v 19. století. Těžiště jejího vývoje se z Prus přeneslo do mezitím již zaniklého Litevského Velkoknížectví.⁵⁵ V posledních desetiletích 19. století se definitivně zformovaly klasické druhy literatury a žánry. Za zakladatele litevské literární prózy se považuje žemaitický biskup Motiejus Valančius, který v letech 1868-1869 vydává svou literárně-didaktickou prózu.⁵⁶ Malé žánry prózy, zejména povídku, kanonizoval na přelomu 19. a 20. století Jonas Biliūnas. První litevský román *Algimantas* od Vince Pietarise vyšel roku 1904. Nejvýznamnější postavou novodobé litevské lyriky byl Jonas Mačiulis-Maironis. Svými verši, vydanými ve sbírce *Pavasario balsai* (Jarní hlasy, 1895), ustálil kánon litevské sylabotonické poezie a započal řadu žánrů – poému, sonet,

⁵¹ Srov. T. Buch, *Użycie particypiów w utworach Ch. Donelaitisa*, in: „Biuletyn polskiego towarzystwa językoznawczego“, z. 12, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962, s. 147; J. Kabelka, *Donelaičio raštų leksika*, Vilnius 1964, s. 12.

⁵² Palionis, s. 150.

⁵³ Odbornou analýzu Donelaitisova stylu s četnými příklady viz L. Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius 1990; Zinkevičius, III, s. 278-281.

⁵⁴ Český překlad – Kristijonas Donelaitis, *Roční doby*, přeložila Hana Jechová, Praha 1960.

⁵⁵ O klíčových textech a autorech viz R. Parolek, *Litevská literatura*, Praha 1996, s. 41-54.

⁵⁶ Valančius byl jednou z nejvýznamnějších osobností národního obrození. Více o něm viz SPS, s. 260.

elegii. Litevské drama vzniká koncem 19. století, za jeho zakladatele jsou považováni Aleksandras Fromas-Gužutis a Robertas Keturakis. Se vznikem litevských periodik v 80.-90. letech 19. století se začal intensivně rozvíjet také publicistický styl. Plného žánrového a stylistického objemu dosáhla litevská krásná literatura ve 20. letech minulého století.⁵⁷

Počátky stylistické teorie před rokem 1900

Samostatnou vědeckou disciplínou se litevská stylistika stává až ve 20. století. Jejím vzniku předcházela obecný vývoj litevské gramatiky v 17.-19. století. První deskriptivní mluvnici litevštiny *Compendium Grammaticae Lithvanicae* napsal kolem roku 1643 Christoph Sappun (litevsky Kristupas Sapūnas), byla však vydána až roku 1673. Proto se za první litevskou gramatiku považuje *Grammatica Litvanica* Daniela Kleina, která vyšla tiskem roku 1653 v Královci. V 18. století byly v Prusích napsány a vydány ještě přinejmenším čtyři gramatiky litevštiny.⁵⁸ První známou litevskou gramatikou, vydanou na území Litvy, byla anonymní *Universitas lingvarum Litvaniae*, která vyšla tiskem ve Vilniusu roku 1737.⁵⁹ Mezi pozdějšími studii o litevštině patří důležité místo gramatikám Augusta Schleichera *Litauische Grammatik* (Praha 1856) a Friedricha Kurschata *Grammatik der litauischen Sprache* (Halle 1876). Schleicher je zakladatelem litevské srovnávací gramatiky, Kurschat poprvé přesně popsal systém přízvuku litevštiny.

Stylistická problematika starších litevských textů souvisí především se snahou o vytvoření a stabilizaci norem spisovné litevštiny. Do 20. století se litevská stylistika projevovala především v praktickém aspektu: překladatelé a autoři se snažili, aby jejich texty byly srozumitelné, přesně vyjadřovaly autorovu myšlenku, byly přesvědčivé, gramaticky správné. Jsou to tradiční charakteristiky dobrého stylu, zformulované v antické a novodobé normativní rétorice. Na těchto kritériích byly položeny základy obecných a stylistických norem litevštiny.

Filologické a textologické bádání o nejstarších litevských památkách ukazuje, že její autoři věnovali stylistickým aspektům svých textů velkou pozornost. Mažvydŭv katechismus (překlady zpěvů) prošel několika redakcemi, přičemž autor využíval také verze jiných překladatelů.⁶⁰ V Daukšově postile v dodatku *errata* se zachovaly komentáře některých

⁵⁷ K uvedeným autorům viz odpovídající hesla v SPS a LLE.

⁵⁸ Palionis, s. 101-106.

⁵⁹ LKE, s. 224-228.

⁶⁰ G. Michelini, op. cit., s. 19-31.

používaných jazykových tvarů, které obsahují nejen zajímavý dialektologický materiál, ale také ukazují Daukšovy stylistické korektury.⁶¹

Litevská jazykověda se až do 19. století intenzivněji vyvíjela v Prusích, kde měla výuka litevštiny a vydávání litevských tisků institucionální charakter: existovala síť farních litevských škol, vláda poskytovala stipendia litevským studentům, v univerzitách v Královci (od roku 1723) a v Halle (od roku 1727) fungovaly semináře litevštiny, působily zde četné redakční komise pro vydávání litevské náboženské literatury. Tyto iniciativy vycházely především z vládního úsilí o efektivnější katechizaci, která často neměla účinek zejména kvůli jazykovým problémům. Do 18. století byla totiž jazyková kvalita většiny malolitevských textů neuspokojivá.⁶² Gramatické chyby nebyly časté, potíže ale spočívaly v neschopnosti překladatelů transformovat vysoký sloh latinského nebo německého originálu na stylistickou úroveň lidové litevštiny, v zavádění zbytečných neologismů a ve snaze o přesné dodržování syntaktických konstrukcí originálu.

Na začátku 18. století se tento ve své podstatě stylistický problém stal předmětem odborné diskuse. Roku 1706 vydal gumbinský (něm. Gumbinnen, lit. Gumbinė, dnes Gusevo) farář Michael Mörlin polemický traktát *Principium primum in lingua Lithvanica*. Zde upozorňoval na to, že na mnoha místech pruského knížectví faráři neovládají litevštinu v dostatečném rozsahu a lid se jim posmívá kvůli chybám nebo vůbec nechodí do kostela. Mörlin navrhl projekt jazykové reformy, který se považuje za první pokus o zformulování norem spisovné litevštiny:

1) S lidem má farář hovořit jednoduše (*vulgariter, populariter, vocabulis domesticis*), nepoužívat literární, vznešená slova.

2) Je nutno dbát na jazykovou čistotu, protože Litevci nerozumějí cizím slovům (*peregrina vocabula*). Pokud neexistuje nějaký pojem v litevštině, měl by řečník popsat věc jinými slovy (*circumscribere*).

3) Je nutno se vyvarovat neologismů (*ficta aut nova vocabula*) a málo používaných dialektismů.⁶³

Mörlinovy myšlenky vyvolaly živou reakci. Začala diskuse o tom, jak se má správně litevsky mluvit a psát. Ačkoli se především týkala principů překládání náboženských textů, výsledkem byl zvýšený obecný zájem veřejnosti o litevštinu a řada vědeckých příspěvků.⁶⁴

⁶¹ Viz „*Postilla catholica*“ Якyба Быўка (...), op. cit., s. VII.

⁶² Například vizitace v okolí Tilsitu roku 1704 ukázala, že lidé nerozuměli litevskému překladu *Nového zákona* (1701). Viz Zinkevičius, IV, s. 230-233.

⁶³ P. Jonikas, *Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas 18 a. pradžioje*, „Archivum Philologicum“ 1937 č. 6.

Ve své předmluvě k již zmíněnému překladu Ezopových bajek *Die Fabuln Aesopi* (1706) zdůrazňoval Schultz, že přímým podnětem k této práci mu byly myšlenky Mörlinovy. Chtěl dokázat jejich správnost tím, že přeloží bajky do litevštiny v čistých, pravých a dobrých slovech, kterým rozumí každý Litevec: „mit puren, echten und guten Littauischen Worten, die auch ein gemeiner Littau versteht.“⁶⁵

Diskuse o litevštině se zúčastnil také farář v Walterkehmen (litevsky Valtarkiemis, dnes Olchovatka) Philipp Ruhig (litevsky Pilypas Ruigys), který roku 1708 začal psát traktát *Betrachtung der littauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften*; dílo dokončil a vydal až roku 1747. Ruhig zdůrazňoval, že litevština není pouze z různých jazyků slepená koiné bez jasného vnitřního systému a pravidel, jak se tehdy běžně soudilo v Prusku, ale samostatným a starým jazykem. Upozorňoval proto na její gramatická specifika, porovnával ji s jinými jazyky a dokazoval její „příbuznost“ s antickou řečtinou. Kritizoval myšlenku o primitivě litevštiny (oproti vyspělosti němčiny). Mluvil o jejím bohatství a dokonalosti („Reichtum und Vollständigkeit“) – například německý *grau* má v litevštině pět ekvivalentů: *pilkas*, *širmas*, *rainas*, *žilas*, *būras*; *waschen* je možno litevsky přeložit jako *mazgoti* (umívat ruce), *prausti* (umívat obličej), *skalbti* (prát). O lehkosti a příjemnosti litevštiny („Zierlichkeit und Annehmlichkeit“) svědčí časté používání deminutiv.⁶⁶

Pasáže Ruhigova traktátu, ve kterých se věnoval litevským synonymům a frazeologii, můžeme považovat za první pokus o stylistickou charakteristiku litevštiny jako jazykového celku. Tento pokus samozřejmě odpovídal tehdejší úrovni vědy o jazyku, nicméně Ruhigovo *Betrachtung* se dlouhou dobu těšil popularitě a významně přispěl k legitimizaci litevštiny jako předmětu jazykovědy a filologie.

Diskuse o litevštině se o něco později přenesla na území Litevského Velkoknížectví. Roku 1806 kněz a člen polského Sdružení přátel vědy (Towarzystwo przyjaciół nauk) Xawery Bohusz přednesl ve Varšavě referát *O počátcích národu a jazyka litevského*,⁶⁷ ve kterém se odvolával na myšlenky Mörlinovy a Ruhigovy a probíral ty aspekty litevštiny, které bychom dnes nazvali stylistickými: bohatý rejstřík synonym, jemnost a hudebnost řeči, stručnost a přesnost výrazů.⁶⁸

Liudwig Rhesa (litevsky Liudvikas Rėza), filolog, folklorista, profesor královecké univerzity a vydavatel Donelaitisova díla, napsal dějiny litevské Bible (*Geschichte der*

⁶⁴ S Mörlinem polemizovali J. Perkuhn a J. Keimel. S podporou jeho myšlenek vystoupili J. Schultz, Ph. Ruhig a J. Brodowski.

⁶⁵ V. Maciūnas, *Šulco Ezopas*, „Archivum Philologicum“ 1935 č. 5.

⁶⁶ Palionis, s. 141. Viz také fragmenty traktátu na <http://www.istorija.net/kleinlitauen/ruhig.htm>

⁶⁷ *O początkach języka i narodu litewskiego*. Knižní vydání 1808 Varšava.

⁶⁸ LLE, s. 71-72.

litthauischen Bibel, Královec 1816), v nichž poskytl nejen přehled jemu známých překladů Písma svatého, ale taky jejich stručnou stylistickou charakteristiku.⁶⁹ Za jazykovou čistotu, přesnost a jasnost překladu obzvlášť chválil Bretkūna. Rhesa byl koordinátorem autorského kolektivu, který připravil litevská vydání *Bible* z let 1816 a 1824. Ve svých *Filologicko-kritických poznámkách k litevské Bibli* (*Philologisch-kritische Anmerkungen zur litthauischen Bibel*, 1-2, Královec 1816, 1824) komentoval tyto překlady a zdůrazňoval stylistické principy nové redakce – snahu o jazykovou čistotu, správnost, jasnost a obrazovost.⁷⁰

V 19. století spolu s vývojem jazykovědy vzrůstá počet odborných lingvistických textů týkajících se litevštiny, která se stává předmětem zájmu mnoha známých vědců. Různým jejím aspektům se věnovali August Schleicher, August Leskien, Karl Brugmann, Adalbert Bezzenberger, Ferdinand de Saussure, Antoine Meillet a jiní. Mezi největší autority patří také Josef Zubatý, etymolog, autor řady článku o historické mluvnici litevštiny.

V první polovině 19. století se litevština v evropském akademickém prostředí definitivně stabilizuje jako „legitimní“ jazyk a předmět zkoumání jazykovědy. Ve stylistické perspektivě však zásadní změny nepozorujeme: stylistický aspekt jazyka zůstal v pozadí oproti diachronnímu a synchronnímu zkoumání litevštiny a projevoval se pouze zprostředkovaně jako praktické aplikování obecných pravidel stylistické organizace textů. Situace se změnila s počátkem národního obrození a s nástupem první generace litevských vzdělavců v druhé polovině 19. století.

⁶⁹ LLE, s. 528-529.

⁷⁰ Zinkevičius, IV, s. 286.

LITERATURA

- ABARAVIČIUS, J.: *Skyrybos stilistika*, Vilnius 2002
- AMBRAZEVIČIUS, J.: *Literatūros teorija*, Kaunas 1930
- BITINIENĖ, A.: *Mokslinis stilius*, Vilnius 1983
- BITINIENĖ, A.: *Publicistinio stiliaus ypatybės*, „Gimtasis žodis“ 1995 č. 12
- BITINIENĖ, A.: *Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra*, Vilnius 1997
- BIZAUSKAS, K.: *Raštijos bei literatūros teorija*, Kaunas 1918
- BRAŽENIENĖ, N.: *Skaičiaus stilistika lietuvių ir anglų kalbose*, „Kalbotyra“ 1979 č. 30(1-5)
- BUCH, T.: *Użycie particypiów w utworach Ch. Donelaytisa*, in: „Biuletyn polskiego towarzystwa językoznawczego“, z. 12, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962
- DAUKŠA, M.: „*Postilla catholica*“ *Якуба Вуйка въ литовскомъ переводе Николая Даукиши перепечатаномъ подъ наблюдениемъ Ф. О. Фортунатова Э. А. Вольтеромъ*, С.-Петербургъ 1909
- DONELAITIS, K.: *Roční doby*, přeložila H. Jechová, Praha 1960
- DONELAITIS, K.: *Raštai*, red. K. Korsakas, Vilnius 1977
- FALKENHAHN, V.: *Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer*, Königsberg und Berlin 1941
- GINEITIS, L.: *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius 1990
- GIRDZIJAUSKAS, J.: *Lietuvių eilėdara*, Vilnius 1966
- GUSTAITIS, M.: *Stilistika*, Marijampolė 1923
- HOSKOVEC, T.: *Litva jako příklad středoevropského osudu*, „Střední Evropa“ 1994 č. 40
- HOSKOVEC, T.: *Prusové – pruščina – Prusko. Stěhování jména, zánik jazyka, zmizení lidí i země*, in: T. Janíček, P. Zima (red.), *Komunita a komunikace*, Praha 1999
- JABLONSKIS, J.: *Raštai*, red. J. Balčikonis, sv. 1.–5., Kaunas 1932–1936
- JABLONSKIS, J.: *Rinkiniai raštai*, sudarė J. Palionis, sv. 1.–2., Vilnius 1957–1959
- PAKARKLIS P.: *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*, Vilnius 1960
- JONIKAS, P.: *Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas 18 a. pradžioje*, „Archivum Philologicum“ 1937 č. 6
- JONIKAS, P.: *Mūsų bendrinės rašomosios kalbos kultūros problema*, „Židinys“ 1937 č. 12
- KABELKA, J.: *Donelaičio raštų leksika*, Vilnius 1964
- KITKAUSKIENĖ, L.: *Lietuvių ir anglų kalbų frazeologizmai stilisto akimis*, „Mūsų kalba“ 1976 č. 2
- KNABIKAITĖ, V.: *Lingvistinės lietuvių stilistikos raida XX amžiuje*, disertační práce, Vilnius 2003
- KOT, S.: *Geneza i tło historyczne Biblii litewskiej Chylińskiego*, in: *Biblia Litewska Chylińskiego. Nowy Testament*, wydali Cz. Kudzinowski, J. Otrębski, Poznań 1958
- KOŽENIAUSKIENĖ, R.: *Retorika. Iškalbos stilistika*. Vilnius 1999; druhé vydání 2001
- KOŽEVNIKOVÁ, K.: *Problematika provnávací stylistiky*, „Slovo a Slovesnost“ 1979 č. 4
- KURCHAT, F.: *Grammatik der litauischen Sprache*, Halle 1876
- LEBEDYS, J., PALIONIS, J.: *Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas*, „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“ 1963 č. 3
- LUKŠAITĖ, I.: *Samuelio Boguslavo Chilinskio „Biblijos vertimo į lietuvių kalbą pagrindimas“*, „Knygotyra“ 2000 č. 36
- MACIŪNAS, V.: *Šulco Ezopas*, „Archivum Philologicum“ 1935 č. 5
- MARCINKEVIČIENĖ, R.: *Lietuvių kalbos slinkties veiksmažodžių semantika ir stilistika (gretinama su anglų kalba)*, disertační práce, Vilnius 1990
- MAŽVYDAS, M.: *Pirmoji lietuviška knyga*, red. K. Korsakas, Vilnius, 1974

- GERULLIS, G.: *Einleitung*, in: *Mosvid. Die ältesten litauischen Sprachdenkmäler bis zum Jahre 1570*, herausgegeben von G. Gerullis, Heidelberg 1923
- MICHELINI, G.: *Martyno Mažvydo raštai ir jų šaltiniai*, Vilnius 2000
- MILIŪNAITĖ, R.: *Lietuvių kalbos gramatikos norminimo pagrindai*, Vilnius 2003
- PAKALKA, K.: *Iš K. Širvydo „Dictionarium trium linguarum“ žodyno istorijos*, „Lietuvių kalbotyros klausimai“, sv. 3., Vilnius 1960
- PALIONIS, J.: *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*, Vilnius 1995
- PALIONIS, J.: *Mikalojaus Daukšos „Postilė“ ir jos šaltiniai*, Vilnius 2001
- PAROLEK, R.: *Litevská literatura*, Praha 1996
- PIKČILINGIS, J.: *Kas yra stilius*, Vilnius 1971
- PIKČILINGIS, J.: *Lietuvių kalbos stilistika*, sv. 1. Vilnius 1971
- PIKČILINGIS, J.: *Lietuvių kalbos stilistika*, sv. 2. Vilnius 1975
- PIROČKINAS, A.: *Jablonskis ir kalbos stiliai*, „Mūsų kalba“ 1975 č. 6
- POCIŪTĖ, D.: *XVI-XVII a. Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių kilmė ir pobūdis*, in: *Senoji Lietuvos literatūra, 1: Senosios literatūros žanrai*, Vilnius 1992
- PUPKIS, A.: *Kalbos kultūros pagrindai*, Vilnius 1980
- ROWELL, S. C.: *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans. Gedimino laišakai*, Vilnius 2003
- SCHLEICHER, A.: *Litauische Grammatik*, Praha 1856
- SIRVYDAS, K.: *Šyrvids Punktai sakimu (Punky kazań)*, herausgegeben von F. Specht, Göttingen 1929
- SKARDŽIUS, P.: *Gramatika ir stilistika*, „Naujoji Romuva“ 1938 č. 51/52
- SKARDŽIUS, P.: *Rinkiniai raštai*, sudarė A. Rosinas, Vilnius 1997
- SMETONIENĖ, I.: *Garsinės reklamos stilius*, disertační práce, Vilnius 2001
- STANG, CH.: *Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas*, Oslo 1929
- STEPONAVIČIŪTĖ, I.: *Functional Equivalents of the Lithuanian Past Indefinite Tense in the English Language*, „Kalbotyra“ 1977 č. XXVIII (3)
- ŠVEC, L., MACURA, V., ŠTOL, P.: *Dějiny pobaltských zemí*, Praha 1996
- VLADARSKIENĖ, R.: *Sintaksinių priemonių ypatybės valstybės dokumentų kalboje*, disertační práce, Vilnius 1999
- ZINKEVIČIUS, Z.: *Lietuvių kalbos istorija*, sv. 1.–6., Vilnius 1984-1994
- ŽILINSKIENĖ, V.: *Lietuvių publicistikos morfologijos statistinė analizė*, „Kalbotyra“ 1985 č. 36(1)
- ŽUKAS, V.: *Gyvenimas gimtajai kalbai. Juozas Pikčilingis*, Vilnius 2001
- ŽUPERKA, K.: *Praktinė stilistika. Sinonimai*, Vilnius 1978
- ŽUPERKA, K.: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius 1983, druhé vydání Šiauliai 2001
- ŽUPERKA, K.: *Stilių normų atspindys metakalbiniuose komentaruose*, „Lietuvių kalbotyros klausimai“, 1987 č. 26
- ŽUPERKA, K.: *Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas*, habilitační práce, Šiauliai 1995
- ŽUPERKA, K.: *Raiškos paieškų metakalbiniai kometai*, „Filologija ir metodika“ 1995 č. 2
- ŽUPERKA, K.: *Competition of language means as the object of lithuanian stylistics*, abstract of the habilitation work, Šiauliai 1995
- ŽUPERKA, K.: *Dėl gretinamosios latvių ir lietuvių kalbų stilistikos*, „Linguistica Lettica“ 1999 č. 4

Slovníková literatura

- XVIII a. antrosios pusės – XIX a. pradžios lietuviškoji religinė proza. Chrestomatija*, parengė R. Bleizgienė, N. Gaižiūtė, R. Pilkauskaitė, V. Šeferis, Vilnius 2003
- Lietuvių kalbos enciklopedija*, parengė K. Morkūnas, redagavo V. Ambrazas, Vilnius 1999
- Lietuvių literatūros enciklopedija*, redagavo V. Kubilius, V. Rakauskas, V. Vanagas, Vilnius 2001
- Martynas Mažvydas and Old Lithuania (collection of papers)*, compiled by R. Koženiauskienė, Vilnius 1998
- Senieji lietuvių skaitymai*, sutaisė J. Gerulis, Kaunas 1927
- SLABIHOUDOVÁ, N., VLČKOVÁ, A., ŠTOLL, P.: *Slovník pobaltských spisovatelů. Estonská, litevská a lotyšská literatura*, Praha 2003

Internetové zdroje

- www.istorija.net/lituanistica/tevemusu1503.htm
- <http://www.istorija.net/kleinitauen/ruhig.htm>
- <http://postilla.mch.mii.lt/index.en.htm>
- <http://pirmojiknyga.mch.mii.lt/index.en.htm>
- <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/knygot/36/luksaite.pdf>
- <http://www.mb.vu.lt/unesco/knygos/eknyg.htm>
- <http://anthology.lms.lt>
- http://www.spaudos.lt/Istorija/J_Jablonskis.en.htm
- http://www.uki.vu.lt/file/cv/steponaviciute_en.doc
- http://www.uki.vu.lt/file/cv/brazeniene_en.doc